VIKIPEEDIA

Tigrinja keel

See artikkel vajab toimetamist. *(November 2018)*
Palun aita artiklit toimetada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Tigrinja_keel&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

Tigrinja keel kuulub afroaasia keelkonda. Seda räägivad Aafrika idaosas elavad tigrinjad. Tigrinja keele kõnelejad elavad peamiselt Tigrai piirkonnas Põhja-Etioopias. Samuti on kõnelejaid Lõuna-Eritrea piiridel. Tigrinja keelt kõnelevad ka nendesse piirkondadesse sisserännanud rahvad, kaasa arvatud hvarasad.

tigrinja keel	
Kõneldakse	Etioopia Eritrea Kõnelejaid ka Sudaanis, Saudi Araabias, Iisraelis, Saksamaal, Itaalias, Rootsis, Suurbritannias, Kanadas, Ameerika Ühendriikides
Piirkonnad	Ida-Aafrika
Kokku kõnelejaid	6,9 miljonit
Keelekoodid	
ISO 639-1	ti
ISO 639-2	tir
ISO 639-3	tir

Sisukord

Keele kõnelejad

Tigrinja keelt kõnelevad Etioopias 4,2 miljonit ja Eritreas 2,5 miljonit inimest. Tigrinja kõnelejate jaoks on üldine nimetus. Etioopias kutsutakse Tigrai pärismaalasi tigrinja keeles *tigrāwāy* ˇ ks (meessoost), *tigrāweytī*ˇks (naissoost), *tigrāwōt*ˇks või *tegaru*ˇks (mitmuses). Eritreas on tigrinja kõnelejad ametlikult tuntud kui *Bihér-Tigrigna*, mis tähendab 'tigrinja keele kõnelejate rahvus'. Tigrinja on suuruselt kolmas keel, mida räägitakse kõige rohkem Etioopias ja Eritreas. Seda räägitakse ka immigrantide seas näiteks Sudaanis, Saudi Araabias, Iisraelis, Saksamaal, Itaalias, Rootsis, Suurbritannias, Kanadas ja Ameerika Ühendriikides. Tigrinja murded erinevad foneetiliselt, leksikaalselt ja grammatiliselt. Ükski murre ei ole keelenormiks võetud.[1]

Keele struktuur

Foneetika

Vokaalid

Tigrinja keeles on seitse täishäälikut: i, ɨ, u, e, ʌ, o, ja a. Neid eristatakse neljaks eri tunnusteks: kõrge, madal, tagumine ja ümar.[2]

Konsonandid

Tigrinja keele konsonandid: /p/, /b/, /p'/, /m/, /f/, /v/, /w/, /t/, /d/, /t'/, /ts'/, /n/, /s/, /z/, /r/, /l/, /ʧ/, /ʤ/, /ʧ'/, /ɲ/, /ʃ/, /ʒ/, /j/, /k/, /kw/, /g/, /gw/, /k'/, /kw'/, /x/, /xw/, /ʁ/, /ʁw/, /ħ/, /ʕ/, /ʔ/, /h/. Tigrinja keele suruhäälikud: /p'/, /t'/, /ts'/, /ʧ'/, /k'/, ja /kw'/. Need häälikud on kõris ahenenud. Nad suurenevad kõri tõstmisel. See surub õhu kokku suuava taga. Kui see on vabastatud, kõlab terav ja krõbisev hääl. On teatud arv dorsaale: hääletu velaarne hõõrdhäälik /x/, hääletu ja labiaalne velaarne hõõrdhäälik /xw/, hääletu ja uvulaarne hõõrdhäälik /ʁ/ ning hääletu, labiaalne ja uvulaarne hõõrdhäälik /ʁw/. Uvulaarid moodustavad hääliku kurgunibuga ja keeleselja tagaosaga samal ajal, kui velaar moodustab pehmesuulaehäälikut.[3] Tigrinja keeles /p/-täht esineb ainult laensõnades. Seda kasutatakse enamasti ainult itaalia keele laensõnades (*pane*, *polizia*, *posta* jne). /P/-tähe puudus on seotud üleminekuga /p/-tähelt /f/-tähele.[4]

Silbistruktuur

Tigrinja silbistruktuur on väga range.[5] Tigrinja silp võib koosneda kas konsonant-vokaal või konsonant-vokaal-konsonant järjestusest.[6]

Allofoonid

Velaarsed konsonandid /k/ja /kʼ/ hääldatakse erinevalt: kui nad esinevad kohe peale täishäälikut või nad ei ole topelt koos. Sel juhul /k/-d hääldatakse kui velaarset frikatiivi. /Kʼ/ hääldatakse kui frikatiivi või mõnel juhul kui afrikaati.[7]

Arvsõnad

Number	Arvsõna
1	'Hade
2	Kelete
3	Seleste
4	Arbaete
5	Hamushte
6	Shudushte
7	Shewa'ate
8	Shemonte
9	Tishe'ate
10	'Aserte

[8]

Kirjaviis

Tigrinja keelt kirjutatakse Geezi kirjas. Geezi kiri on tähestikuline silpkiri ehk *abugida*, milles iga sümbol tähistab konsonandist ja sellele diakriitikuga lisatud dvokaalist koosnevat silpi. Kirja loetakse vasakult paremale.

Keelenäited

Is'Ka men iKa?	Kes sa oled (meess.)?[9]
Kabey meSi'Ka?	Kust sa tuled? Kust sa pärit oled?[10]
Shima kea Asia iyu	Tema nimi on Asia.[11]
Izia kea meHazay iya	Ja see on minu sõber.[12]
Ane tem'harit iye	Ma olen õpilane.[13]
Dehaando hadrika (m) / hadirkee (n)	Tere hommikust[14]
Rhus Be'al Ldetn Hadsh Ametn!	Mis on su nimi?[15]

Viited

1. http://en.wikipedia.org/wiki/Tigrinya_language
2. http://www.ling.upenn.edu/courses/ling202/Sketch/Phonetics.html
3. http://www.ling.upenn.edu/courses/ling202/Sketch/Phonetics.html
4. A Linguistic Geography of Africa, lehekülg 65, read 15-21 Edited by Bernd Heine and Derek Nurse
5. http://www.ling.upenn.edu/courses/ling202/Sketch/Phonetics.html
6. http://en.wikipedia.org/wiki/Tigrinya_language
7. http://en.wikipedia.org/wiki/Tigrinya_language
8. http://www.ucl.ac.uk/atlas/tigrinya/numbers.html
9. http://www.people.vcu.edu/~gasmerom/Eritrean_languages/tigrigna/lesen8.html
10. http://www.people.vcu.edu/~gasmerom/Eritrean_languages/tigrigna/lesen8.html
11. http://www.people.vcu.edu/~gasmerom/Eritrean_languages/tigrigna/lesen12.html
12. http://www.people.vcu.edu/~gasmerom/Eritrean_languages/tigrigna/lesen12.html
13. http://www.people.vcu.edu/~gasmerom/Eritrean_languages/tigrigna/lesen12.html
14. http://www.kwintessential.co.uk/resources/language/tigrinya-phrases.html
15. http://www.eritrea.be/old/eritrea-languages.htm